

אפשרות כינונה של ברית צבאית אזורית - מבט מחודש

קובי מיכאל ויואל גוז'נסקי | 24 בפברואר, 2022 | גיליון 1561

למרות החתימה על הסכמי אברהם והבולטות הגוברת שניתנת לשיתוף פעולה, גם ביטחוני, בין ישראל למדינות המפרץ הערביות, הדרך לביסוס כוח צבאי לוחם משותף בהשתתפות ישראל עדיין ארוכה ורוויית חסמים. בנוסף, קשה לראות היתכנות לנכונות מפרצית להקמת ברית צבאית כזו ללא מעורבות או הובלה אמריקאית. לפיכך, אם ישראל מבקשת לקדם ברית צבאית אזורית - גם אם לא בשותפות מלאה בה, אך בשיתוף פעולה משמעותי ומשפיע - עליה ראשית לרתום את האמריקאים למהלך, לנהוג בצניעות ולהקפיד על הנחת תשתית יציבה לברית אזורית רחבה כשלצד רכיבים אזרחיים רבים, ייכלל בה גם הרכיב הצבאי. סביר להניח שהצנעת שיתופי הפעולה הצבאיים לצד הדגשת שיתופי פעולה אזרחיים ומעורבות אמריקאית פעילה, יעלו גם את היתכנות כינונה של ברית צבאית.

בנובמבר 2018 פרסמו כותבי שורות אלה מאמר [שבו נבחנה ההיתכנות להקמת נאט"ו מזרח תיכוני בהשתתפות ישראל](#). המאמר נכתב בתקופת נשיאותו של דונלד טראמפ, שדחף להקמת הכוח, וטרם החתימה על הסכמי אברהם. באותו מאמר נסקרו המגבלות והחסמים שבפני הקמת ברית אזורית צבאית, והוא סוכם בהערכה שבאותן נסיבות, לא קיימת היתכנות ממשית להקמתה. הסיבות המרכזיות לכך היו היעדר ארצות הברית מברית כזו, קושי של מנהיגי המדינות הערביות הרלוונטיות להצטרף לברית בהשתתפות ישראל וחששם מפני ביקורת מבית, וכן חוסר הסכמה אפשרי בין מדינות ערב עצמן לגבי יעדי הכוח והובלתו, ככל שיקום.

מאז אותה העת חלו מספר התפתחויות המחייבות הערכה מחדש של האפשרות להקמת ברית צבאית אזורית בהשתתפות ישראל. המשמעותית ביותר ביניהן היא החתימה על 'הסכמי אברהם' והמחויבות המוצהרת והפומבית של איחוד האמירויות ובחריין לקשרים עם ישראל. לאחרונה בלט בהקשר זה ביקור ראש הממשלה נפתלי בנט בבחריין בפברואר 2022. מעבר לכבוד וליקר שהורעף עליו, דווח בהרחבה על הידוק הקשרים הביטחוניים בין ישראל לבין בחריין ואיחוד האמירויות. לאלו יש להוסיף את הביקורות החריפות שהשמיעו בכירים מבחריין ומאיחוד האמירויות נגד איראן ושלוחיה.

התפתחות משמעותית נוספת היא עלייה בתחושת האיום בקרב מדינות המפרץ. תחושה זו הוחמרה לאחר מספר פעמים, האחרונה שבהן במהלך ביקור הנשיא הרצוג באיחוד האמירויות בסוף ינואר 2022, שבהן שיגרו החות"ים, שלוחי איראן בתימן, מטחי טילים, רקטות ומל"טים מתאבדים לעבר מטרות בערב הסעודית ובאיחוד האמירויות. השיגורים לוו באיומים ובהצהרות

לוחמניות. האיום אך מתחדד כאשר למול התעוזה האיראנית באמצעות שלוחיה, ארצות הברית מתרחקת והולכת מהמזרח התיכון ומאבדת את השפעתה ואת אמינותה בעיני אותם מנהיגים.

נראה שהמפרציות כבר חצו את הרוביקון בכל הנוגע למתן הפומביות לעומק הקשרים עם ישראל. לצד חתימה על שורת הסכמים כלכליים ואחרים בין המדינות וכן ביקורים ממלכתיים ורשמיים מתוקשרים, קווי תעופה פעילים ותיקוף הנורמליזציה במובנה והרחב, ניתן פומבי גם לעומק הקשרים הביטחוניים. מעבר לתיאום המדיני והמודיעיני, דווח רשמית על אודות עסקאות נשק ועל השתתפות בתרגילים משותפים. מדובר בבולטות מרשימה בהשוואה למאפייני הקשרים עם מצרים וירדן. התפתחות כבדת משקל זו ניתנת לייחוס לשלוש סיבות עיקריות: האחת, תחושת איום גוברת מצד איראן ושלוחיה כלפיהן, בעיקר על רקע ההערכה שהגעה להסכם גרעין חדש תרחיב את חופש הפעולה האגרסיבי של איראן. השנייה היא התרחקותה הנמשכת של ארצות הברית ממרחב המזרח התיכון והתחושה המקננת בקרב לא מעט מבעלות בריתה באזור שלא ניתן לסמוך עליה כבעבר. הסיבה השלישית קשורה להבשלה רעיונית ואסטרטגית בקרב מנהיגי המפרציות בדבר התרומה שיכולה להיות לקשרים עם ישראל לקידום האינטרסים האסטרטגיים והלאומיים של כל אחת מהן. כשהסוגייה הפלסטינית כבר אינה בחזקת עול אסטרטגי על כתפי המדינות ומנהיגיהן, מידת המחויבות כלפי הפלסטינים מתכנסת למס שפתיים ומרחב התמרון של אותם מנהיגים גדל.

התפתחות נוספת ששינתה אף היא את המאזן ושיש בה כדי לסייע להקמת ברית אזורית, היא צירוף של ישראל לפיקוד המרכז האמריקאי (CENTCOM), המאפשר כשלעצמו יתר שיתוף פעולה מבצעי, גם אם בחסות אמריקאית, בין ישראל לבין מדינות המפרץ, מצרים וירדן. ובנוסף, בינואר 2021 הגיעו מדינות המפרץ להסכם פיוס עם קטר לאחר חרם שנמשך מעל שלוש שנים, עניין שמאפשר את הידוק שיתוף הפעולה הבין-ערבי, לפחות "על הנייר". מבחינת ארצות הברית, קואליציה ערבית אזורית תוכל לאפשר צמצום של הכוחות האמריקאים על הקרקע ובה בעת לפעול לשימור האינטרסים האמריקאים החיוניים באזור.

לצד התפתחויות אלו יש לזכור את המכשולים שעדיין בדרך למימוש יוזמה להקמת ברית צבאית אזורית. ניסיון העבר מלמד שהיוזמות הרבות למיסוד שיתוף פעולה בין-ערבי לא עלו יפה. ב-2015 החליטה הליגה הערבית להקים כוח צבאי משולב שיכלול 40,000 לוחמים. מצרים הייתה אמורה לספק את עיקר הכוח הלוחם ואילו מדינות המפרץ את הנימון. ב-2016 הודיעה ערב הסעודית על הקמת ברית צבאית, המורכבת מ-34 מדינות אסלאמיות, למאבק בארגונים תת-מדינתיים דוגמת "המדינה האסלאמית". אף לא אחת מהתוכניות השאפתניות הללו יצאה עד כה מן הכוח אל הפועל. מלבד איחוד האמירויות, ערב הסעודית גם התקשתה לגייס שותפות לקואליציה שהקימה ללחימה בפועל בתימן ולאורך זמן.

קושי אחר הוא השוני בין תפיסות האיום של המדינות השונות. עבור מדינות המפרץ, איראן היא איום הייחוס המרכזי. למדינות מוסלמיות מרכזיות, ביניהן פקיסטן, מדינות המגרב ומצרים, תפיסה שאינה שמה במרכז את איראן, גם מתוך רצון לא להעכיר את היחסים עמה. ספק אם

מדינות ערב תהיינה מוכנות לקחת על עצמן את המחויבות לעזרה הדדית העומדת ביסוד כל ברית צבאית ממשית, דוגמת סעיף חמש לברית נאט"ו.

קושי נוסף קשור לסכסוכים בין-ערביים. לעיתים גם אויב משותף אינו בסיס מוצק דיו ליצירת קואליציה. אחדות בקרב מדינות ערב הייתה תמיד קשה להשגה. יריבויות שבטיות, משפחתיות ובין אישיות ישנות, סכסוכים טריטוריאליים, אינטרסים מתחרים ועמדות שונות בנוגע לאיראן והאחים המוסלמים, כל אלה העכירו את היחסים בין חלק מהמדינות. כל אחת מפתחת את המענים הספציפיים שלה לאיום נתון ולתפיסת חומרתו עבודה. עניין זה צפוי, למשל, לגרום מחלוקות לגבי הובלת הכוח לכשיקום. מחלוקות בהקשר זה יתעוררו, קרוב לוודאי בין ערב הסעודית למצרים, שלהן הצבאות הגדולים בין השותפות הפוטנציאליות, ואף בין איחוד האמירויות לבינן מכיוון שלהן הצבא הערבי המתקדם והמאומן ביותר והיא מפגינה שאיפות להובלה ולהשפעה במרחב הערבי.

האם ייתכן צירוף ישראל לברית?

לישראל אינטרס, בוודאי לטווח הזמן הקצר והבינוני, להקמת ברית בין-ערבית, שתראה בישראל שותפה אמינה, מעורבת ומשפיעה, ובהמשך אולי אף שותפה מלאה, שאמורה להתמקד במאבק במעורבות איראן במדינות במזרח התיכון ובהשפעתה הגוברת במרחב. ברית כזו שתקרום עור וגידים, תדגיש כי האיום הנובע מאיראן אינו קשור רק במאמציה להשיג נשק גרעיני, אלא גם בחתירתה הבלתי פוסקת והאלימה, בין היתר באמצעות שלוחיה, להגמוניה אזורית.

אולם, למרות החתימה על הסכמי אברהם והבולטות הגוברת שניתנת לשיתוף פעולה, גם ביטחוני, בין ישראל למדינות המפרץ, הדרך לביסוס כוח צבאי לוחם משותף בהשתתפות ישראל עדיין ארוכה ורוויית חסמים. למרות היתרונות שעשויים להימצא למדינת המפרץ בברית צבאית עם ישראל, שתוכל להעלות עבורן תרומה מודיעינית וצבאית ניכרת, עלולות מדינות המפרץ למצוא עצמן חשופות לאיומים איראנים ממשיים אף יותר מאלה המופנים כלפיהן כיום. כל מהלך של התקרבות נוספת לישראל ובוודאי עיצוב או קיבוע הדימוי של המפרציות כבסיס קדומני של ישראל עלולים לפגוע בהן. ויתר על כן, קשה לראות היתכנות לנכונות מפרצית להקמת ברית צבאית כזו ללא מעורבות או הובלה אמריקאית, שמשמעותה תהיה הצטרפות ליוזמה אמריקאית בקואליציה ובהובלה אמריקאית.

יתר על כן, לישראל עצמה אין אינטרס לחשק את עצמה על ידי התחייבויות הנובעות מהצטרפות לברית צבאית במובנה הקלאסי, קרי להתחייב לקחת חלק בסכסוכים לא-לה.

מלבד ההתחייבויות שישראל לא תרצה לקחת על עצמה, כינון ברית צבאית תפגע באינטימיות ההכרחית לשיתופי פעולה מסוג זה והיא תגרור תגובה איראנית שישראל ומדינות המפרץ אינן מעוניינות בה.

לפיכך, אם ישראל מבקשת לקדם ברית צבאית אזורית - גם אם לא בשותפות מלאה בה, אך בשיתוף פעולה משמעותי ומשפיע - עליה ראשית לרתום את ארצות הברית כמובילת, לנהוג בצניעות ולהניח תשתית יציבה לברית אזורית רחבה כשלצד רכיבים אזוריים רבים יתקיים גם הרכיב הצבאי. מומלץ שהמהלכים הראשונים בהקשר זה יתמקדו בביסוס שיתוף פעולה "מתחת לרדאר". כך למשל בסיכול הברחות נשק איראניות או יצירת תמונת מודיעין אחודה, שתיטיב להתמודד עם איומים משותפים דוגמת בניית יכולות טק"ק וקטב"מים איראניים והפעלתם, בין אם על ידי איראן ובין אם באמצעות שלוחיה במרחב. לצד מאמצים אלו, נכון יהיה להמשיך ולהשתתף בתמרונים אזוריים, לקדם שיתופי פעולה טכנולוגיים ובעיקר "לרפד" את הרכיבים הצבאיים ברכיבים אזוריים - שיתופי פעולה כלכליים, תשתיתיים, תרבותיים וסביבתיים. מאחר ורבים מהרכיבים האלו כבר נמצאים על סדר היום ביחסי המדינות ויש בהם כדי לבסס תשתית לשיתופי פעולה אזוריים, ייקל על מנהיגי המפרציות לבסס את הברית האזורית האזרחית המתפתחת גם בשיתופי פעולה צבאיים. סביר להניח שהצנעת שיתופי הפעולה הצבאיים לצד הדגשת שיתופי הפעולה האזרחיים ומעורבות אמריקאית פעילה ומשמעותית, יתרמו להיתכנות גבוהה יותר גם להגברת שיתוף הפעולה הצבאי בין ישראל למדינות ערב.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט